

letű férfiúval tért vissza, ki hajlongások közt a „hotel“ összes szobáit rendelkezésünkre bocsátotta. Igaz, hogy csak kettő volt három ágygyal, de biztosított róla, hogy még több kényelmes ágyat is szerezhet. Elhelyezkedtünk; a vendéglős csakhamar meglehetősen gazdag étlapot tett elénk s fél óra múlva elég jó ebédrel szolgált fel. A tiszta asztal-nemű és tányérok végleg megszilárdították a kis vendéglőnek jó benyomását.

Ebéd után sétát tettünk a város utczáin s a bazárban. Nehány csinos boltja van, a melyekben minden képzelhető európai cikket árulnak. Meglátogattuk a szép márványemlékekkel ékeskedő sírkertet is s fölkapaszkodtunk a mellette fekvő halomra, melyről áttekinthettük az egész várost s az Arpatsai völgye által mélyen áthasított fensík környezetét. Az utóbbi véres tusák színtere volt a törökök és az orosz csapatok közt, melyeknek rendszerint Alexandropol képezte egyik gyűlhelyét. Most is erős helyőrség állomásozik a falai között.

Gyönyörködünk az izzó színárnyalatokban, melyekkel az Alagös hómezőit elárasztotta az estalkony; meglátogattunk egy kis kertet, sétahelyét a szép nemnek, aztán visszatértünk a szállónkba vacsorálni. Egy fiatal, kissé zavart férfiút fedeztünk ott fel, a ki nagy meglepetésünkre németül is tudott beszélni s a város örmény tanítójának mutatta be magát. Nagy öröme szolgált, hogy kibeszélhette magát velünk s keserűen panaszkodott az örmények iránti orosz türelmetlenség, nevezetesen a fölött, hogy az örmény iskolák működését mindenként megbénítani törekszenek.

Más napra kirándulást terveztünk Áni romvárosához s találtunk is egy pár csinos kocsit, melyek tulajdonosai kötelezték magukat, hogy egy nap alatt odavisznek s visszahoznak. Áni, a nyolczadik századig kis erőd, későbbi nagyságát a Bagratida házbeli örmény fejedelmeknek köszönheti, a kik oda tették át székhelyöket. Virágzásának tetőpontja a tizenegyedik századra esik; azután prédájává lett a byzanci, majd a seldsuk, kurd és georgiai, s elvégre a mongol hódítóknak. Az utóbbiak felkoncizolták lakóinak legnagyobb részét s szétrombolták fényes palotáit. A mi fenmaradt még földrengés pusztitá azt el a tizenegyedik században s az

egykori székvárosból mai napság már csak a hatalmas körfalaknak kettős sora s néhány templomnak és moseának romtörmeléke látható.

Négylóvas könnyű kocsink alig öt óra alatt elröpítettek Alexandropólból Ániba. Az út nem nagyon érdekes, szomorú benyomást tett a szélén egy kis termető is durva köveivel s elhanyagolt sírhalmaival. Hidak nélkül keltünk át a Karszain és a Mavrekszain; a kocsik felső széleig ért a víz s a mederben fekvő nagy kövek több ízben kitétek a felfordulás veszélyének.

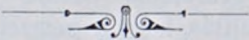
Áni előtt kis szoroson mentünk át, a melynek magaslatáról áttekinthettük a messze elnyúló romokat; aztán egyenesen neki hajtottunk a körfal nagy kapújának. A hogy mögöttünk maradt ez és a belső körfal is, nagy szabad térre jutottunk, a mely falmaradványokkal és romtörmelékkel volt elborítva s a melynek széles mezejét csak itt-ott szakította meg egy pár jobb karban levő épület. Kocsisaink a legnagyobbiknak, a székesegyház romjainak tartottak. Az orosz kormány kis őrházát állított ide egy örmény számára, a kinek feladata ügyelni, nehogy a környékbeli lakosság kényelmes kőbányának használja fel a romvárost. Megesodáltuk a székesegyháznak pompás csarnokát s a mindenütt alkalmazva levő gazdag ékítést, aztán közelebről szemügyre vetjük a rommezőt. Leginkább szembeötlő pontja a czitadella két kisebb templomnak romjaival. Körültekintve innen egy kis képzelődéssel megalkothatjuk az egésznek a képét, ám-bár az útezáknek irányát nem lehet többé felismerni. Nyugatra meredélyesen lehajlik a talaj az Arpatsai völgyének; a szélén ott áll még a körfal s néhány épület, melyek egyikét a Bagratidák palotájának tartják. Közel hozzá egy moseának romjai közt igen szép arabeszkek ötlenek szemeinkbe s csinos mór oszlopcsarnok gyönyörű stalaktit-fülkéekkel. Igen sajtászerű építményre bukkantunk a város északi oldalán: nyolczszögű templomra lapos kúpolával, a melyben világosan fel lehetett még ismerni a byzanci stílusú freskokat. Az épület élénken emlékeztet a pisai baptisteriumra s egyik, legjobb karban levő emléke a régi Áninak. Bejártuk végre az erős körfalakat is, melyek az akkori idők ostromló esz-

közeihez képest bizonyára nehéz munkát adhattak a város megtámadóinak.

Forrón sütöttek ránk a nap sugarai; a romok közt való mászkálás kifárasztott s meghozta étvágyunkat; dél is rég elmúlt már; készörömost gyültünk hát össze egy kis lakomára, melynek színhelyeül a tisztes főegyháznak hűs csarnokát szemeltük ki. . . .

O.

Váhákên.

E hősnek élete a nemzet hatalmi súlyának teljes mérvben való érvényesítése mellett szakadatlan lánczolata volt a nem közönséges cselekményeknek, melyek akaratlanul is bámulatra készítették kortársait, annyira, hogy őt a föld halandó gyermekeinél hatalmasabb lénynek hitték, s számára az istenek lakában helyet készítettek.

Az erkölcsileg annyira zilált korszakban, midőn a sok istenség fönnen lengedező zászlója alatt sok nagy ész a sötétségtől elborítva idegen isteneknek szolgált, a teremtő egysége iránti őshagyományok bölcsőjében nyugvó Háik fiainak, a tévely árvjától elsodort elméje is az igazság keresése ügyében kényelmesen vesztegelt. Ugyan-is Váhákênt (*Վահագն*) a régi georgiaiak a sárkányokkal az az: a méd Astyages ivadékaival¹⁾ folytatott viadalaiban tanúsított elérhetlen hősisége, merényes tettei és bámulandó ereje miatt Herculeshez hasonlították, s mint istennek, életnagyságú szobrot emeltek: az örmények is a mindennapi érintkezés kapcsán őt isten gyanánt kezdték imádni, s tiszteletére papokul rendszeren a tőle származott Váhuni (Vánuni) satrapiának tagjaihoz tartozó egyének rendeltettek, kik a főpapsági tisztet utódról-utódra örökségül viselték.

Itt habár rövid vonásokkal szólanom kell azon jelentékeny körülményről, hogy Armenia istenei között — Váhákên kivételével egyszem volt honi vagy nemzeti, hanem azok mind idegen alakok voltak, s így tiszteletök is más,

¹⁾ V. ö. »Armenia« 1887. 338 l.

határos vagy távolabb eső országokból furakodott bé; ez is arról tanuskodik, hogy az ősök a bálványozás iránt vonzalommal nem viseltettek. — Váhákén istenítésére nézve is azt mondhatni, hogy az nem önállóan nemzetegyedi kifejezés, hanem iberiai (georgiai) új intézmény.¹⁾

A sabaeismust vagy is a napnak, holdnak, bolygóknak és azokat jelző bálványoknak tiszteletét, vallási szokásaikkal a chald-assyr gyarmatok hozták Armeniába.²⁾ Nem alaptalan tehát az állítás, hogy a nemzet keblében, a hagyományok által átszarmazott őskinyilatkoztatásnak szent tüze rejtezkedett, melyet a téves irányban haladó ész folyamának hullámai sem voltak képesek egyszerre kioltani, s csak is az általános erkölcsi romlottság által megfertőztetett századok mételyező befolyásának sikerülhetett a nemzetet ideiglenesen a bálványozás karjai közé vezetni; Armeniában amaz őskorban nem is léteztek templomok, illetlenek tartván az istenséget templomok szűk korlátai közé szorítani. Annyi bizonyos, hogy Baal, Moloch, Dágon, Astarte s más álisteneknek oltárai nem füstölögtek itt emberáldozattól, mint Babylonia, Assyria, Phoenicia és Kanaan népeinél; mert daczára a szomszédságnak, az ellenszenv elvágta előttük a hozzáférhetés útját. . . .

A csodaszerűnek fényével környezett Váhákén rajzának kiegészítése igényli töredékes följegyzését azon költői téméknek, mely a képletek leplében még Chorenei Mózes korában is igen eredeti, ősrégi dalokban zengedezte Tigrán utódjának szellemét, kinek életében minden oly költői volt:

Teherben volt a mindenség,
Teherben a föld és ég is,
Biborhabján a tengernek
Szülő-fájdalom dult végig.

¹⁾ Váhákén Herculest is jelképezte: »Külde a gonosz Jázon Jerusálemből elvetemült férfiakat, kik háromszáz gira ezüstöt vivének Herkules áldozatára«. . . Makkab. II k 4 r. 19. Az örmény biblia fordításban Herkules = Váhákén névvel fejeztetik ki; minthogy az erről szóló mondákat a költészet, nemzeti vonatkozásokkal, oly könnyen hozhatta kapcsolatba Herkulesselel.

²⁾ L. Armenia 1887. 166. 109. l.

Tenger partján nem hűs szellő
 Lengette a piros nádat,
 Hanem a kín, a mit érez
 Keble a szülő anyának.

És a nádnak kebeléből
 Füst nyomába tűzláng gerjedt;
 Piros ifju lett e lángból
 Lány hullámin a tengernek.

S égnek-földnek minden fénye
 Ez ifjú fejére szálla:
 Két szeme két égő nap volt,
 Haja tűz, lángolt szakálla.

Mintegy 27 évi uralkodása után követte őt fia Áráván, kitől eredett a hasonnevű család. Erre Nerseh, utána Záhreh, a hasonnevű satrapa-családnak törzsatyja; továbbá egyenes örökösödés útján Armok, Bákám és Ván, ki állítólag Semiramocertát megújítván, azt saját nevével Vánnak nevezte. Ez időben a hellen történészek szerint Armeniának északi része perzsa uralom alatt volt és annak évenként adóban 20000 csikot adott. Éjszaki Armeniának helytartója Tiribáz (*Σιρβουακ*) volt, ki mint Artaxerxes barátja, valahányszor jelen volt, mindig ő emelte a királyt a lóra. Xenophon ez időben vagy is 401. évben Úrunk előtt vonult bátor csapatával Armenián keresztül, mely alkalommal a honi építészetről, gazdaszat-, társadalmi élet- s egyéb szokásokról szerzett tapasztalatait leírja.¹⁾

Terünk nem engedi, hogy azokat egész terjedelmökben közöljük; azért érdekes útleírásából csak az ide vonatkozó részleteket beszéljük el: A vidék, mely felé a görögök a kárdukok folytonos háborgatásai miatt csatarendben indultak, északi Armeniának nevezetett s alparancsnoka volt Tiribáz. — Ez oda vágatott lovasaival és előre küldvén tol-

¹⁾ Artaxerxes Mnemon ellen fellázadt öccse ifjabb Cyrus, kit a görögök Xenophon vezérlete alatt tizezer emberrel istáptáltak. Cyrust bátyja a kunaxai csatában megverte s életétől megfosztotta; a görögöket pedig Xenophon, hadvezéri erényeit kitüntető ügyességgel Armenián át december elején — a mai Erzerum vidékeit érintve — ezer baj közül hazájokba visszavezette. Anabasis 4 k. 2—6 fejt.

mácsát azt üzente, hogy értekezni akar a görög vezérekkel; a vezérek elhatározták, hogy őt meghallgatják. . . És kilépvén halltávolra kérdezték, hogy mit akar? Ő pedig mondá, hogy fegyverszünetet akarna kötni oly feltétel alatt, hogy se ő ne bántsa a helleneket, se azok ne gyujtogassák a lakokat és annyi élelmet vegyenek, a mennyit szükségelnének. Ezen az alapon megkötöttet a fegyverszünet. Tiribáz követte ugyan őket hadával, de egynegyed mérföldnyire távol maradt tőlük. A körülfekvő falvak teli voltak élelemmel; volt itt vágómarha, kenyér, illatos ó-bor, aszalt szőlő, vetemény, sok kenőcs, melyet olaj helyett használtak, disznózsir, zezámfű, keserű mandola, fűszerek, terpentín s ugyan-ezekből készített illat-olajok is. A vezérek nem tartották biztosnak azt, hogy szakaszokban menjenek, mivel a portyázók csapatokat láttak és éjjel számos tábori tűz világolt. Egy embertől, kit Tiribáz táborából fogtak el, megtudták, hogy az készen áll a megtámadásra. A vezérek tehát összpontosíták a hadat. Erre egy kis előőrsi csete-paté fejlett ki a dárдахajtók és a kárdukok között, mely utóbbiakból néhányan elesetek; ezen alkalommal elfogtak a hellenek mintegy husz lovat; zsákmányul esett Tiribáz sátora is; ebben voltak aranylábú ágyak, serlegek, s azok, kik mondák, hogy kenyérsütők és pohárnokok. Másnap nagy hón keresztül sok kalauzzal indultak el s átlépvén a magaslaton, hol Tiribáz reájok törni készült, táborot ütöttek. Innen három nap alatt (15 mérföld) az Euphrathoz értek; átgázoltak ugyan e folyón, de megnedvesedtek köldökig. Azt mondták, hogy innen e folyó forrásai is nincsenek messze. Az éjszaki szél, mely ellenök fujt, mindent megfagyasztott, eldermesztette az embereket is. Éjjel folyvást tüzet raktak, s a hol a tűz égett elolvadván a hó, nagy hóvermek támadtak le a földig; a hó egy ölnyi volt. E sanyarúság folytán mintegy harmincz katoná és sok ígás marha veszett el. Elvégre sikerült nekik az ellenséget annyira megfélemlíteni, hogy a nagy, éhes csapatok a faluban biztosan táborozhattak. A vezérek elosztották magok között a falvakat. Az athenei Polycrates százados abban a községben, melyet Xenophon kapott osztályrészüll, a lakosokat a bíróval együtt mind elfogta; elvett tizenhét csikót — ezeket adó fejében a perzsa király számára ne-

velték; elfogta a községi bíró leányát, ki nyolcz nap óta volt férjesülve; ennek férje azonban, ki nyulvadászatra ment, kézre nem került.

Ezen örmény községben a házak földalatt voltak, melyeknek ajtai a kút nyílásához hasonlóan, szűkek és mélyek voltak; de már alatt e házak elég terjedelmesek voltak; ezekbe lépcsőzetten szállottak le; ugyanazon lakhely egyik külön lejárással bíró osztályában voltak a kecskék, juhok, ökrök, baromfiak stb. Az összes marhák tél idején szénával tartattak el. Ama kunyhókban volt továbbá buza, árpa, hüvelyes vetemény és árpa-bor nyílt kannákban, melyek sorban a fal mellett állottak; a bor fölületén árpaszemek usztak; a szomjas a kannák mellé tett náddarabok segítségével ivott; e bor vízetlen állapotban nagyon erős volt, és azok előtt, kik hozzászoktak, kedves ital volt.

Xenophon asztalához hívta a község elöljáróját és ilyen bátorító szavakat intézett hozzája, hogy: nem fog megfosztatni gyermekeitől, sőt jutalmul élelemmel tölti meg házát, ha valami jót hoz elő s kalauzul szolgál a hadnak, míglen más néphez érkeznek. Ő ezt meg is ígérte s barátságos érületében megmutatta a helyet, a hol a bor volt elásva. — Ezen éjjel tehát szétszortan elszállásolva pihentek a katonák mindennek bőségében, a község bíráját őrizet alatt, ennek gyermekeit pedig szemmel tartották. Más nap Xenophon a község elöljárójával Cherisoph hadparancsnokhoz ment; mindenütt megvendégteltek; asztalára bárány, gidó, sertés, borjú és majorság pecsenyét tettek; ott állott a buza és rozskenyér, s a hányszor valaki ráköszönteni akart másra, a boros kannához vezetett. A községi elöljárónak megengedték azt, hogy vigyen magával, a mit akar; de ő mit sem fogadott el, hanem a kapott engedélyt arra használta, hogy a falvakban fogva tartott rokonait szabadította ki és vette magához.

Midőn Cherisophhoz érkeztek, ennek szénafüzérrel koszorúzott katonáit is lakoma közben találták, az asztal körül nemzeti öltözetben szolgáló örmény fiúknak, mivel görögül nem tudtak, mint némáknak csak kezeikkel integettek, hogy mit tegyenek. Miután Cherisoph és Xenophon egymást köszöntették, a falú bírájától, a tolmács által az ország nevét kér-

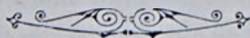
dezték. Ő pedig azt mondá, hogy ez: Armenia. És ismét „Kinek számára tenyésztetnek a lovak?“, „A királynak adjuk adó fejében.“ „Hát a szomszéd tartományban kik laknak?“ „A chalibok“ s megmutatta, hogy merre van az út. Ekkor Xenophon visszavitte őt laktársaihoz, és egy vénebb lovat, melyet elfogott volt, ad a község birájának, hogy tartsa jól ki abrakkal és azután vágja le áldozatul, mivel hallotta, hogy a ló a napnak szenteltje. — Nemcsak maga számára választ ki néhány csikót, hanem a többi vezérek és századosoknak is ad egyet-egyet. Ezen vidék lovai kisebbek ugyan, mint a perzsákéi, de sokkal tűzeesebbek. . . A község bírāja arra is tanítá őket, hogy kis zsákokat tekerjenek a lovak és marhák lábára, ha hóban vezetik ezeket; mert a zsákok nélkül hasig szoktak lemerülni.

Nyolcz nap múlva Cherisophnak adja át kalauzul a község biráját, ennek családját eleséggel bőven ellátva, haza ereszti; de serdülő fiát amphipolisi Episthenesnek őrizetére bizta, hogy legyen társa atyjának, ha jól kalauzol, kivel visszatérhessen. Három napig útaztak a hóban, valóságos farkasordító idő volt. Cherisoph neheztelt a kalauzra, hogy miért nem vezetett falvakba. Ő pedig mondá, hogy e vidéken falvak nincsenek. Erre Cherisoph megverte őt, de nem kötözte meg; ezért amaz éjjel — fiát ott hagyva — eltűnt. Episthenes nagyon szerette a fiút, azért honába (Görögország) vitte és mint leghűbb társát használta.

A honi történet e parányi részletekig velős vonásokkal jelzett dolgokról, főleg az adófizetésnek mondott neméről, semmi említést nem tesz. De ha szintén ez így történt, a fönnebb leirt visszautazásban híre maradt annak, hogy Háik fiai az őskorban is érdekeltséggel viseltettek a „jó élet iránt.“¹⁾

Vánt fia a hivatásának felfogására teljesen érett Váhe követte.

MÁRKOVICH JAKAB

¹⁾ Még mai napság is nemcsak az erdélyrészi magyar-örmények, hanem az ősi hazában is »Párigéntán«-nak (jól-élés, *բարի կենցաղ* párgendánkh, párgedánkh, innen perzsául berkedán; *Βαπχέβματα*, Bacchanalia) nevezik a húshagyót (die drei letzten Faschingstage.)

Besigtháslián dalaiból.

(Töredék.)

Szállj el, dalocska, messze,
Lánykám felé röptülj, —
Szempárja páros csillag,
Mely ég szünetlenül.

Ha rád, örülve, hallgat:
Légy röpké kis madár;
Szállj fürtjeire szépen,
Onnan vállára szállj! . . .

S körülé zengi napestig, —
Halkan, szerelmesen;
S mit érte szívem érez:
Dalold el, csendesen!

SIMAI JÁNOS.

A falúsi örmény kötelességei.

— Örményországi élet. —

Az a kötelesség, mely a falúsi örmény eszét egészen elfoglalja, szívét megindítja: az imádság. Mikor dologhoz lát, vagy megszünik a munkától, mikor eszik vagy iszik, mikor álomra hajtja fejét vagy felébred: mindig imádkozik. Hanem hajnal hasadta előtt nézd meg az imádkozó falúsi örmény nőt a — templomban! Háza ajtaja mellett, az utcán a csupasz földre térdel le a falúsi nő; kezeit felemeli, szívében tűz, szemében könny és ajkain e suttagó édes hangok: Úram irgalmazz...

A falúsiak szoros kötelességüknek tartják a gyakori templomba menetelt. Az egyháznak és a szenteknek visznek tömjént, viasz-gyertyát és olajat. Ellátogatnak a falú- vagy közelségben levő szenthelyekhez is, melyeknek ajándékba tömjényt, viasz-gyertyát és majorságot visznek. De ha a szenthelyek a zárdától távol esnek, úgy búcsúra mennek

oda, hol a szegények között oszszák fel a magukkal vitt juhot, ökröt vagy bivalt.

Szigorúan megtartják a falúsiak Szent-Szárkisz böjtnapjait minden héten; sokan napjában csak egyszer esznek: kenyeret; vannak olyanok is, kik két-három napig böjtölnek: csak kenyérrrel. Hasonlót tesznek nagy-böjtben is. A gyermekek és leányok legszivesebb kötelességet akkor teljesítenek, midőn a Mennybemetel és Úrszineváltozás előtt való napot böjttelessel töltik. Sokan Szent-Gárábéd ezen böjttét 7 éven át egymásután megtartják.

Ha gyermek születik a háznál, a falúsi ajándékot (*ծոխլանոց*) ad a kerületi zárdáknak. Keresztelés- és gyóntatás alkalmával pedig a pap (*Տէր-Հայր*, Der-Hájr) kap ajándékot. Menyegzőkor mind a vőlegény, mind a menyasszony házánál pénzt adnak az eskető pap-, kántor- és előljárónak.

Mikor valamelyik megbetegszik, elhívják a papot (*Երբեք* = Úr-úr), hogy imádkozzék a beteg ágyánál. Ha az orvoságok mit sem használnak, különféle fogadásokat tesznek egyik vagy másik szentnek; ha terhes a betegség: kenyeret, veszélyes betegség idején juh- és marhahúst osztogatnak a szegények között.

Temetési illetéket is kap a pap és kántor; évenként ötször szenteltetik be az elhunyt sírját, mikor valamint a a pap, úgy a kántor szentelési díjt kap. Azon nap, midőn az elhalt lelke nyugalmaért misét mondatnak, nemcsak pénzt osztogatnak, hanem „lelkilakomat“ (*Նոգէմուշ* hokédsás) is adnak, melyben részesül a falú apraja-nagyja. Minden halálozás alkalmával a szerzetházak is kapnak valamit — és ezt „lelkirészlet“-nek (*Նոգէքսոյիս* hokepázsin) nevezik.

A falúsinak még olyan kötelességei is vannak, melyekkel saját házának tartozik. Évenként kétszer szenteltetik meg házaikat, melyért szentelési díj illeti a papot és kántort; a karácsonyi házszentelés alkalmával almát, húsvétkor tojást és nagyböjtben kenyeret adnak (*Երբեքսոյիս նոց*). Ha kutya vagy macska nyult edényeikhez, vagy egér hullott azokba, azonnal megszenteltetik azokat; a pap fáradsága akkor sem marad fizetetlenül. Minden szombaton tömjént vesz elő az asszony, házát, vagyonát megszenteli és megáldja halottját.

A falúsi örménynek e kötelességek teljesítése közben az a szándéka, hogy Isten e földön neki hosszú életet, az égben pedig boldogságot adjon; a szenteket arra kéri, hogy itt teljesítsék kívánságaikat, a mennyben pedig legyenek pártfogók. — A mi falúsi testvéreink élni akarnak mind ezen, mind a más világon — és gondoskodnak is különböző kötelességek teljesítése által az élet eszközeiről.

Ezekben az önkényt vállalt kötelességeken kívül, vannak még parancsolt kötelességek, melyek kiszívják a falúsinak anyagi erejét; ilyenek: A család férfi tagjaiért „nuphus“-t¹⁾ fizetnek, a juhért „ághnám“-ot²⁾, a földbirtokért „emlák“-ot³⁾ stb.

A falúsi fáradsága gyümölcsét vagy a szérűben, vagy a házban osztja ki, azt „gálémázd“-nak és ezt irgalmasságnak⁴⁾ nevezi. — Nincs szökevény (deserteur, *βυρβύλι*) vagy ismeretlen, kinek ételt, italt ne adna az örmény.

Falúsi testvéreinknek vannak kötelességeik, melyek a születés-, élet- és halálra vonatkoznak — és ezek irányában majd semmi jogban sem részesülnek.

SZONGOTT KRISTÓF.

Az örmények állása az európai társadalomban.

Az a keleti népfaj, mely Ázsiából elterjedve, az európai kontinensen is megtelepedett, habár levetkőzte némely ázsiai szokásait, s alkalmazkodott az egyes nemzetek intézményei-, a civilizáció követelményeihez, de azért mégis kisebb-nagyobb mértékben megtartotta faji típusát.

¹⁾ Nuphus arab szó, jelentése: személyek, lelkek, örményül vokikh, ánczinkh.

²⁾ Ághnám arab szó, jelentése: juhok, örményül *αγκυρα* ocsh-chárkh.

³⁾ Emlák arab szó, jelentése: földbirtokok, örményül *κατασκευασ* gáluádzkh; possessio.

⁴⁾ *αληθινότητα*, *έλεημοσύνη*, alamizsna.

Ez a faji jelleg abban a két fő körülményben kulminál, hogy az örmény népfaj képviseli Európában azt az egészséges polgári elemet, mely a becsületes munka árán a szorgalomnak legügyesebb és legtehetségesebb organuma. Ma nap-ság, midőn a közgazdaság oly nagy szerepet visz, örömmel lehet constatálni, hogy egy olyan nép, mint az örmény, mily fontos és általánosan méltányolt helyet foglal el a közgazdaságban. — A másik fő körülmény, hogy az örmény nép belevetve az európai népek tengerébe, megtartotta azt a vallásos hitét, a mely leginkább jellemzi őt. Nem sok nép története tud felmutatni oly példátlan, hagyományos ragaszkodást, mint a milyent tanúsított az örmény hitéhez mindenha, daczára annak, hogy századokon keresztül a legkülönbözőbb vallású nemzetek közé volt beékelve. Karakterisztikus vonását képezi továbbá ennek a népnek az, hogy kegyeletben tartja őseinek szokásait, emlékét (a minék egyik szép példája a jelen folyóirat, a mely oly hivatással tölti be feladatát). Ezen ragaszkodása az ősi tradíciókhoz védbástyaúl szolgál a socialis áramlatoknak oly sokszor minden erényt, erkölcsöt tipró viharai ellen. . . . De azért az újkor dicséretre méltó intézményeitől sem idegenkedik.

Az örményeknek jelenkori helyzete Európában határozottan kedvezőnek mondható annyiban, hogy ott, ahol letelepedve vannak, mint pl. Magyarországon is ők képviselik az egyik intelligens, vagyonos osztályt: a kereskedők osztályát. E mellett azonban a culturalis küzdelmektől sem tartották magukat távol. A történelem tanuskodása szerint az örmények sok jeles erőt adtak a tudománynak s minden culturalis küzdelemben élénk részt vettek. — Hogy mennyire igyekeztek érzelmeiket azonosítani azon népekkel, melyek közt éltek, ennek legszebb bizonyítékait különösen a magyar történelemben találjuk.

Elég legyen itt hivatkozni a magyar szabadságharcz eseményeire; e dicső korszak (1848—49) alatt is megmutatták azt, hogy együtt éreznek a magyar nemzettel.

Szétszórtan a föld különböző államaiban az örmény nép mindig betöltötte hivatalását. Keleten előharczosa volt a vallásos polgárisultságnak.

Az ávárájrí csalogány.

— Álisán Leont költeménye. —

Oh hold miért vonulsz e csöndes táj fölé,
Szerte hintve fényed' ezüst sugarait
Bércz-ormokon, sötét erdők' virányain,
S rajtam: elhagyottan bolygó szegény aggon,
Késő éjjelen, ki itt egyedül járok
Az ávárájrí szent, dicső csatasíkon,
Hol egykor apáink küzdve elhaltanak,
S pajzsukon megtörték a perza fegyverek;
A hol elestek ök, a hősök' hősei —
Hogy diadal-fényben újlétre keljenek! . . . .
Azért jössz-e ide égi csarnokodnak
Örök azurkéken fénylő magasából:
Hogy a lenn pihenő szent ereklyék fölé
Sugaraid' leplét gyászolva kiterjeszd;
Mít ragyogó fényed' aranyából szóttél? . . .
Azért jössz tán elő a felhők' honából:
Hogy e hely' láttára — hol annyi vér omlott —
Elpiruljon tiszta fényed' koszorúja?
Avagy csodálkozol még a vitézségen,
S bámulod az erőt, melylyel egykor Vártán
Hősi bátorsággal küzde mind halálig?
És lelke felszálla égi hazájába —
Hol a menny dicsőült szentjei közt trónol!
Te is Tygmút, mintha bú könnyeket sirnál,
Öntözöd a nádist panaszod hallatva;
S te, mint mély sóhajtás, indulsz lenge szellő
Máku-bércz' záportól mosott tetejéről,
Vagy talán amonnan jössz az őszbeborult
Szent emlékezetű Ararát' ormáról?
Oh, mily remegve jársz, mintha félnél most is
Völgyrűl völgy' ölébe szállsz, mint halk sóhajtás. . . .
S bús szívem' fohászit elviszed te messze,
Messze . . . szétüzötten élő testvéreimhez, —

Szívükbe költözve, mint bánatink' dala!...
És te, fájó szivek' hűséges barátja,
Kesergő csalogány — virágéj' gyermeke —
Rózsabokor' lelke — enyhítsd meg gyászomat;
S zengjed el emlékét ama szent csatának!..
Zengjed el, daloddal bús szívembe szállva:
Hogy' küzdött egykor az örmény hős, halálra!

ESZTEGÁR LÁSZLÓ.

Kirándulás Áni romjaihoz.

Egy előkelő utasokból alakult társaság barangolta be a múlt év tavaszán a Kaukáznak bérczvidékeit s ellátogatott ama rommaradványokhoz is, melyek Örményország egykori fővárosának, Áninak rég letűnt nagyságát hirdetik. A társaság egyik érdemes tagjának feljegyzéseiből közöljük az itt következőket:

Efremovkától csak két postaállomás választja el Alexandropolt. A kora hajnal űde levegőjében neki indultunk ennek az útnak. Sziklás fensíkon vonul végig, a mely dél-felé lassú emelkedésben az Alagösnek harangidomú, 4100 meter magas csúcstetőjébe megy át. A második állomás, Dselady mögött egy kis szorostetőre jutva, gyönyörködhetünk az Örményország két hegyóriására nyíló pompás kilátásban: épen előttünk nyult a magasba az Alagös s tőszomszédságában, magánosan, mint Egyiptom csodaföldjének piramisai, a nagy Ararátnak 5170 meternyi hótetője. Mindkettő vulkanikus jellegű, de régóta kihamvadt a tűzük s még a történetelőtti időkből származnak a rajtuk található kisebb-nagyobb tölcserék.

E közben felbukkantak a láthatár szélén Alexandropolnak tornyai s hogy délre járt az idő, a város dőcögős közvetén megállapodtak járműveink egy házacska előtt, melynek ajtaja fölé örmény és orosz nyelven ez a büszke felirat van illesztve: „Hotel d' Europe.“ Örmény kalauzunk tájékozódást szerezni belépett a házba s egy európai vise-

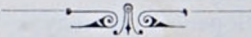

Mikor hazánkba — az erdélyi fejedelmek felszólítására bejöttek, nagyobb számmal két különböző helyen telepedtek le; polgárzataikat a fejedelmek a szabad királyi városok sorába emelték. — Nagyon jól tudták e fejedelmek azt, hogy e népben van kellő érzék a szorgalom és munka iránt, melyet csak érvényesíteni kell.

S ma — századok múlva is — eltekintve üdvös misziónjuktól, melyet a nemzetgazdaság oly fontosnak tart — a magyar hazának nemcsak hű fiai, hanem testtel-lélekkel ennek érdekeit is szolgálják. Ők is helyet foglalnak azon derék honpolgárok sorában, kik a magyar állameszméért harcolnak és amint jól felfogott saját érdekek is kívánja, igyekeznek magok között a hazafiság érzelmeit ápolni. . .

Meggyőződéseim az, hogy ez a nép, mely az időknek viharaiban egész idáig meg tudta őrizni létjogosultságát — jó erkölcsökkel bir s nem veszhet el a nemzetek forrongásában — soha!

FOGALYÁN TIVADAR.

A szépvizi örmény telep.

II.

Most szólok a szépvizi örmények egyházi és társadalmi viszonyairól.

A szépvizi örmény telep, mint önálló hitközség kezdetben a Beszterczén lakott nemegyesült Mennas örmény püspök főnhatósága alatt állott; később, midőn az ősök ismét visszatértek a kath. egyház kebelébe, a Szamosújvárt székelt Verzireshul örmény kath. főpásztor közvetlen gondozása alá került. De e két egyházfő elhunytja után az apostoli visitatorok és a szamosújvári generalis archidiaconusok, kik e címet — Rómától nyerték volt, a szépvizi telepet az erzsébetvárosi örm. esperes-plébános jogkörébe osztották be; így maradt ez az állapot körülbelől 1786-ig; ekkor azonban az erdélyi püspök parancsa a felcsiki főesperes kerületébe olvasztotta be azt. — Így van ez ma is.

Kezdetben azon lelkészek, kik a hívekkel költöztek be, nős papok voltak. Azután időnként goudoskodva volt arról, hogy e telep nemzeti szertartású lelkész tekintetében hiányt ne szenvedjen; azért az idevaló hívek majd Erzsébetvárosról, majd Szamosújvárról kaptak lelkipásztort.

Jelenleg díszes kis templom áll azon a helyen, hol a nemegyesült elődök kápolnát emeltek volt. A templom építéséhez 1762-ben kezdettek és befejezték 1785-ben. Az építés költségeihez a helybelieken kívül a közeli és távoli atyafiak is hozzájárultak adományaikkal; e körülmény az örmények vallásos buzgalmáról tanuskodik.

Feladatomban kívül esik, e templom leírásába becsátkozni; mindazáltal röviden megemlítem, hogy belvilága 26 meter hosszú, 10 meter széles és 14 met. magas; elég nagy a hívek befogadására; a nagy vagy főoltár Jordán Vártán erzsébetvárosi polgár adománya; a szószéket néhai Zakariás Lukács s neje Margit 1862-ben csináltatták; az orgona 1834-ben készült; mind a három felszerelés egyforma színű és gazdagon van megaranyozva...

Az itten megtelepedett örmények jókor belátták azt, hogy egyházi szükségéik fedezésére nagyon czélszerű közpénztárt alapítani. E végre tehát társulatokba tömörültek. A fenmaradt okmányok három társulatról tesznek említést.

Az első társulatot 1730-ban Roska (Istvánfi) István lemergi örm. praepost és az erdélyi örmények apostoli visitatora, Szépvizre jövele alkalmával az ifjak kérésére s számára alapította. E társulatnak, mely a szent Háromság védnöksége alatt áll, szabályzatot is adott. A tagok, valamint belépés alkalmával, úgy kilépéskor is (házasság) bizonyos díjt fizettek a társulat pénztárába, melynek gyarapításához nemcsak a könyöradományok, hanem évenként magok az ifjak is járultak filléerekkel. Ma ez az egyetlen társulat, melynek létét, a másfélszázad alatt előfordult több gondatlan eset ugyan nem egyszer ingatta meg, de fennállását az időnkint fel-felelevenített intézkedések még is megvédték; ez, mely csekély adományokból keletkezett pénztárát annyira gyarapította, hogy újabban (1881) kelt s 1887-ben miniszteri megerősítést is nyert alapszabályai értelmében, kitűzött céljának megfelelően; mert ez fedezi a helybeli örmény egyház és a felekezeti iskola kiadásait.

Az „Úr szenvedéséről“ címzett második szépvizi társulatot Dániel Mihály, az erzsébetvárosi főesperes alapította 1746-ban. Ennek fennállásáról s megszűnése idejéről nagyon keveset mondhatok. Tagjai az idősebb osztályhoz tartoztak; pénztárát, mely nehezen gyarapodott, a közszükségletek emésztették fel, azért csakhamar feloszlott.

A jelen század harmadik tizedének egyik vasárnapján a szépviziek közül többen jelentek meg a gyimesi vámnál, mely az idevalók előtt akkorban „sáncz“ név alatt volt ismeretes; itt összeszeszik pénzüket az örmények s a felhajtott moldovai marhákat megveszik. E vásár szerencsésen ütött ki. Jó nyereséggel túladnak a portékán; de a nyereséget nem osztották fel maguk közt, hanem keresztelő Szent János védnöksége alatt egy harmadik társulatot alapítottak... és ennek pénztárába tették azt.

A társulat vagyona hamar és szépen gyarapodott. De, mivel az ifjak egyletének pénztárát meg akarták kimélni — mindenféle közszükséglet alkalmával ez utóbbinak vagyonát vették igénybe. E társulat tehát lepadt kis összegével a „szt. Háromság“-ról címzet egyletbe olvadt avval a feltétellel, hogy ez a beolvadt társulat egykori tagjainak lelkeüdvéért a meghatározott számú szt. miséket mondassa el.

Még szólok néhány szót... Valamint a többi örmény telep Erdélyben, úgy a szépvizi is birt önkormányzattal, és bíróját szabadon választotta, mely választást az erdélyi főkormányshoz erősítette meg. E bíró eleinte csak közigazgatási közeg volt; idővel azonban két vagy négy tanácsnokával együtt kisebb jogügyekben első forum gyanánt szerepelt, honnét a felebbezés az erzsébetvárosi főbíróhoz történt, kinek főgondnoksága alatt állottak 1798-ig az összes székelyföldi örmények; a főbírótól lehetett még felebbezni a főkormányshoz, mely kizárólag csak nagyobb vétségek- és kereskedelmi jogügyekben bíraskodott.

A mondottakból világosan látszik, hogy a székelyföldi örmények felett a főkirálybírák¹⁾ és dúlók²⁾ vagy ezekhez

¹⁾ A székelyeknél a kerületi szék főtisztje, a mi a megyékben a főispán.

²⁾ Törvényhatósági személy vagy tisztviselő Erdélyben, ki különösen az adót szedte vagy hajtotta be.

hasonló előjárók semmiféle joghatóságot nem gyakoroltak. S ha ezek közül egyik-másik mégis beleavatkozott az örmények ügyeibe, vagy a közterhek viselésére kiadott rendeleteit ezekre is — kik akár Szépvizen, akár más távolabb fekvő helységben laktak — kiterjesztette, akkor a főkörmányszék a szépvízi örmény tanács kérelmes felterjesztésére minden intézkedést megsemmisített. Így történt — a kezemnél levő okmány tanuskodása szerint — 1790-ben is.

A gyergyószentmiklósi „örmény compánia“ is — ezen elnevezés sokáig dívott, — olyan viszonyok közt élt, mint az idevaló; egyházi ügy, mint világi igazgatásuk is hasonlított a miénkhez. Nemsokára azután, hogy a két „compania“ egyházilag új beosztást nyert, együttesen folyamodtak az uralkodóhoz, hogy az erzsébetvárosi bíró joghatósága alól szabadítsa fel őket.

És 1793-ban már tudatja az erzsébetvárosi bíró a helybeli „companiát“, hogy ez többé tőle nem függ; ezután tehát a helybeli tanács határozatai ellen egyenesen a főkörmányszékhez kellett felebbezni. A főkörmányszék országos rendeleteit ugyan a főkirálybíró közvetítésével küldötte le a szépvízi telephez; de közigazgatás tekintetében semmiféle befolyást nem engedett másnak, ezt maga gyakorolta az örmények felett itt is és más-utt is... A királyi szabadalom („privilegium“) az örményeknek is meghozta mindazon kiváltságokat, melyeknek élvezetében a nemesek 1848 előtt voltak, sőt ezen fölül a katonáskodás kötelessége alól is fölmentettek.

Habár a székelyföldön letelepedett örmények úgy szólván „status in statu“-félét képezték; mindazáltal tudva van, hogy mindkét nemzet gyermekei a legyszébb egyetértésben, szeretet- és békességben éltek egymással. — Az örményeknek a kereskedés, mely kizárólag az ők kezében volt itt, útát nyitott arra, hogy ismeretséget kössenek és összeköttetésbe lépjenek a birtokossággal, melynek sokoldalú szolgálatot tettek és a köznéppel, melynek példányul szolgáltak abban, miként kell a megélhetés eszközeit megszerezni. Habár a székelyek közt sokáig érvényben volt törvények értelmében birtokot nem vásárolhattak az örmények (1854-ig csak zálogban tarthattak földeket), mégis annyi szeretettel vonzódtak

tűzhelyökhöz, hogy a szabadságharcz ideje alatt készséggel nyújtottak vérségelet a hon megmentéséhez.

Miután a beállott korszak a szabadalmak helyett a jog-egyenlőség elvét léptette életbe — a helybeli örmény telep privilegiuma is elvesztette érvényét; ma az örmény is itt, úgy mint mindenütt s mindenki e hazában, szabad polgár; esze, kereskedelmi talentuma, vagyona és több más jó tulajdonai által helyet vivott ki magának azok közt, kik a közigazgatás terén a megyében szint-úgy, mint a községekben vezérszerepet visznek és szives készséggel teljesíti tartozó kötelességét szeretett hazája iránt, melynek javáért fáradozni, közreműködni és áldozni soha meg nem szűnik.

FÁRAÓ SIMON.

Agathangelos történelelmiró.

II.

— Befejező közlemény —

Agathangelos történelelmének örmény példányai, a perzsa királyság megbukásával kezdődnek. De van ezen könyveknek egy görög példány, mely néhány lappal többet tartalmaz, mint a miénk. Ebben csinosan van előadva az, hogy a parthusok királya Ártáván, ki jártas volt a chaldok tudományában — a csillagászatban — egy este, miután a csillagokat megvizsgálta, így szólott a királynéhoz: „Megvizsgáltam az imént a csillagok járását és azt láttam, hogy annak a valakinek, ki a saját úra ellen támad, terve sikerülni fog és urát legyőzi.“ Mihelyt ezt elmondotta elaludt. Ártáván, a királyné szobaleánya, ki ezen szavakat hallotta és kedvese volt Ártásirnak, a Szászán fiának (ettől vették a szászániták eredetüket) azonnal kiosont a szobából a nélkül, hogy a király vagy királyné észrevették volna és egyenesen Ártásirhoz ment, hogy elbeszélje neki azt, a mit a királytól hallott. Egyszersmind biztatni és bátorítani kezdte őtet, hogy azt, a mit már rég ideje tervez, vigye véghez; mert a most kínálkozó alkalom célhoz vezet. Azután visszatért a királyné szobájába. — Erre Ártásir a perzsa és az assyr nagyokat tanácskozássra hívta... és beszédet intézett hozzájuk, melyben előadta a párthusok dacosságát, kiállhatatlanságát

és zsarnokságát. Beszédét azzal végezte, hogy a ki vele akar tartani, fogjon fegyvert, mert ő később meghalni, mintsem egy ilyen dölyfös és igazságtalan királynak szolgálni. Az országnagyok, kik már megunták volt a parthusok zsarnokságát, ekkép feleltek: Légy vezetőnk és mutasd meg tettel, hogy mire vagy képes. Ártásir tehát Zik és Kárem vezetése alatt azonnal követséget küldött Ártávánhoz. Ez a követséget szívesen fogadta ugyan, de midőn megtudta tőlük jövetelök czélját — elutasította őket. Ennek következménye aztán az lett, hogy a szászánita Ártásir és a parthus Ártáván csapatai egymással megütköztek. Tizenkét hónapi csatározás után, Ártáván, ki átlátta, hogy semmikép sem képes Ártásirt legyőzni, átadta neki a párthusok, perzsák és az assyrok birodalmát. — Midőn ezen események nagy Armenia királya, az arsacida Choszrovnak fülébe estek és ehhez még azt is hallotta, hogy a parthusok igen meg vannak elégedve Ártásir kormányzásával — nagyon megdöbbsent.

Ezen darabot, mivel a mi kézíratainkban nincs meg, nem kell becsusztatottnak tekintenünk; valószínű, hogy elveszett és csak a görög fordításban maradt meg. Ennek annyival is inkább hitelt lehet adni, mert maga Chorenei Choszrovról szólva, többek közt ezeket mondja: „Erről és az ő családjáról, valamint Ártáván király haláláról és a parthusok birodalmáról, melyet Ártásir, a Szászán fia döntött meg, beszél Ágathangelos.“ — Lehetséges, hogy a Chorenei kezében levő példányban ezen darab is megvolt; mert az örményben Ártáván haláláról szó nincs.

A fent említett czikk után — melyet megrövidítve közöltem — hozzákezd Agathangelos kedves történelméhez.

Ezen történelemnek, már első lapján látszik, hogy az isteni Gondviselés üdvöt és szabadságot teremt elő ott is, hol a halandó szemek csak gyászt és veszélyt látnak.

Armenia boldogságának és világosításának órája elérkezett.

Ezen időben a keleti hatalom iszonyú nagy rázkodtatásnak volt kitéve. A párthusok nem lévén képesek a szászánitáknak ellenállani, azért kénytelenek voltak ezek előtt megalázni magukat. Ennek következtében az ardacida Choszrov, az örmény király csendes családi életét és nyaraló-helyét

elhagyni; bölcseséggel viselt királyi pálczáját félretenni és fegyvert fogni kényszerült... A perzsákat megverte és győzedelmesen, zsákmánynyal tért vissza hazájába.

De mivel élete nagy akadály volt a szászániták előtt és fegyvereitől is mindig félték; folyton azon törték fejöket, hogy mi úton-mólon lehetne őt láb alól eltenni.

Ezen isszonyú tervnek a végrehajtását Ánák vállalta magára, ki barátságot szinelve Choszrov udvarába ment... Ez egy udvari vadászat alkalmával a királyt meg is gyilkolta.

A király, mielőtt utolsó leheletét kiadta volna, szemeit a gyilkos Ánákra fordítva, elhaló hangon azt a parancsolatot adta, hogy a gonosztevő istentelen családjával együtt irtassék ki. Ezen általános mézszárlástól csak Gergely és fivére Szuren menekszik meg. Gergely Caesareaban nevededett fel és tanulmányai befejezése után Choszrov fia, Tiridatesnek szolgálatába lépett. Tiridates azonban, mihelyt megtudta, hogy Gergely fia annak, ki az ő apját meggyilkolta, — úgy sem érdemli az ilyen élet azt, hogy a napvilágot lássa — Gergelyt az Ártását mellett lévő mély verembe dobatta.

Míg Gergely, Isten különös intézkedésénél fogva 15 évig a mélységben szenvedett, Armeniában egy más meghatározható jelenet is történik.

Diocletian császár kezei közül Örményországba meneksenek Gaiane és az őt követő szüzek. Ezek közt leginkább fénylik Hripszima, ki szépségét Istennek ajánlotta. Tiridates szeme rögtön megakadt a gyönyörű szüzen; de mivel Ripszima a király akaratának határozottan ellenszegült, társaival együtt halálra ítéltetett.

Még a szüzek testeit temetetlen a szabad ég alatt heverték, midőn az Isten haragjának sujtoló pálczája valamint Tiridatest, úgy az ország nagyjainak is egy részét utólérte. Nabukhadneszár büntetése ismétlődött Tiridatesen... És ez nagy zavart hozott az országra. A szatrapák eredménytelenül tanácskoztak... Végre a király nővére Choszrovituchdnak ajánlatára Gergelyt kiveszik a veremből, ki nemcsak a királyt és országnagyokat gyógyítja meg, hanem az országot is a kereszténységre téríti. — Ezen apostolkodás és a szent

Gergely által mondott beszédek foglalják el Agathangelos könyvének egy nagy részét (191—536 l.)

Ezután felsorolja Agathangelos azokat az újításokat és átalakításokat, miket Gergely és Tiridates Örményországban tettek, elmondja római utazásukat és visszatérésüket; szól arról, hogy Gergely meg volt hiva a niceai zsinatra, de fia Aristaces vett abban részt; miután még azt is elbeszéli, hogy a nagy apostol életének végszakában a magányba vonult, ezen jelentékeny mű véget ér.

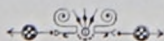
Milyen nyelven írta Agathangelos történetét? — Az örmény nyelvbuvárok közül sokan azt állítják, hogy egy idegen (római) nem képes örményül ily csinos nyelvezettel írni. Ezért azt mondják, hogy ezen történelem eredetileg görög nyelven volt írva és e nyelvből ültették át később a fordítók (*θυρακοφωτιστες*) azt az örménybe. Ezen állításuk mellé érvel azt hozzák fel, hogy úgy is találtatik Agathangelosnak egy görög példánya Metaphrastes Simonnál, mely más szentek életével együtt, szt. Gergely életét Agathangelos szavai szerint adja elő.

De más részről az is tudva van, hogy Agathangelos Tiridates király parancsára fogott munkájához (14—16 l.), mely a királynak akarata szerint az udvari levéltárba tétett, „hogy az utódok elbeszélhessék fiaiknak, miszerint reményöket Istenbe helyezték és ne legyenek olyanok, melynek apáik voltak“ (659 l.). Tehát az örmények számára irt munkát olyan nyelven kellett írni, a melyet ők értettek. Mert habár felteszszük azt, hogy az örmények közt igen ismert nyelv lehetett a görög, mindazáltal kétségtelen, hogy e nyelv köztök nem volt általánosan használatban.

Valószínű, hogy Agathangelos történelmét görög betűkkel, de örmény nyelven írta.

Agathangelos történelmének több kiadása látott napvilágot. Az első kiadást sajtó alá rendezte Ásztvádzadur vár-tábed Ecsmiádzini Konstantinápolyban 1759-ben. Ezen kívül két kiadás jelent meg Velenczében, az első 1835-ben és a második 1862-ben. Az 1835-iki kiadás gondos olasz fordításban is (Velence) megjelent 1843-ban.

GOVRIK GERGELY.

Szákó.

I.

Az Armenia f. évi első számában Szongott K. szerkesztő úr „Az örmény irodalom jelene Törökországban“ című érdekes cikkében az örmény regény irodalomról is tesz említést; mivel pedig folyóiratunkban eddig az örmény irodalom említett ága bemutatva nem volt, — nem találom fölöslegesnek az Ábgár Hohánneszian által szerkesztett és Lipszében megjelenő „Armenische Bibliothek“ V—VI füzetében foglalt „Szákó“ című regényből egy részletet ismertetni.

A két kötetes regényt Bérds Brosiáncz írta és németre Láláján János fordította.

E szép regény nem csak sajátosság, előttünk idegen-szerű irályáért, hanem főkép tartalmáért is megérdemli a figyelmes elolvasást. Igen érdekesen ismerteti az orosz-örményországi társadalmi állapotokat és minden fejezete arról tanuskodik, hogy az író kiváló megfigyelő és ítélő tehetséggel bír.

Szemlénk kerete nem engedi meg, hogy e mű tartalmát bár röviden ismertessem. Megjegyezni kívánom azonban, hogy az e regényben vázolt szokások közül igen sok a mai napig fentartotta magát köztünk is.

Mivel hazánkban is a farsang napjait éljük, azért az ezt ismertető részt választottam mutatvánnyul.

~~~~~

Farsangi napok.

Harmincz-negyven évvel ezelőtt alig lehetett a farsang tartama alatt — különösen az utolsó héten — Ástárak utczáin haladni. Mindenütt ember-tömegek hullámozottak, mindenütt ének és örömrivalgás volt hallható. A házak alacsony és lapos födelein terített asztalok voltak, megrakva étel- és itallal. Az öregek nem különböztek az ifjaktól; mindnyájan meg voltak ifjódva, élénkség és megalégedés honolt közöttük; még a tiszteletreméltó aggastyánok is láchtot*) játszottak a csűrben.

---

*) Roham-játék szorosán sodort kötéllel.

Bármely más időben az ilyen zsvivajgás és lárma általános rémületet, tatár megrohanást jelentett, mire a szomszédság mind összefutott volna. Az év ezen szakában azonban az egész vidéken épen ilyen izgés-mozgás, sürgölődés uralkodott.

„Hó! eleget kiabáltunk és birkoztunk! Most már hadd kockázzunk. A ki veszít, az megvendégel minket borral.“

Erre elkezdek szakállas vidéki nemeseink a csontocskákat kezeikben forgatni és azokkal egy kör közepén sorbá állított diókra czélozgatnak.

„Oh Istenem, hol vannak ifjúságom napjai! Akkoron legügyesebb valék ezen játékban. Mily régen volt már, hogy ily csontocskát tartottam kezemben!“ mondá mindegyik büszkén. „Természetesen az ifjabbak fognak nyerni! Oh, ha tudnátok, milyen jó borom van, oly édes, mint a nektár, ettől szinte összeragadnak az ajkak. Igen barátim, veszteni akarok, hogy bort tehessek elétekbe az én alsó kertemből.“

„Oh vesd már azt a csontocskát és ne kotyogj annyit! Hadd ezetsavanyú borodat pinczédben. Azért is, — bosszankodj — én akarok veszteni és bort adni neked, melynek ízét halálod napjáig nem fogod elfelejteni. Nézzétek a dícsokvót! Azonnal tiz boros palaczkot nyittatok fel; egyik jobb lesz a másiknál.“

„Na elég, elég! Szégyeljétek magatokat vén szakállak! Hadjátok el a játékot és inkább nedvesítsük meg inyünket. Nem sokára megjön a párbii chán. A mi Lukonk már két nap óta van távol és már talán Ecsmiádzin, Honsákán vagy Párbi-ban van.“

„Ej, milyen nagy jós vagy! Im! itt jön már a párbii chán rókája.“

„Nézd csak, csakugyan jön valaki magas, hegyes nemezkalappal; egy juhbőr, lombos oldalával kifelé fordítva, van testére tekerve, arca lizttel van behintve. Kezében kefeseprű-nyelet tart, mélyen meghajlik a nemesek előtt és megáll.“

„Ember, ki vagy? Mely vidékről jössz? Miféle szél fúj falunkba?“ Kérdé tőle egyike az öregeknek.

„Van szerencsém, mindeneknek legalázatosabban tudtára adni Ástárákban, hogy uram, Párbinak úralkodója, a

vitézeknek legvitézebbje, Edgár chán, hercegeivel és vasalljaival, fegyveresei- és szolgálóival, körülbelől ötszáz emberrel útban van, hogy asztalotknál étkezzék és örök barátságot kössön veletek. Megparancsolá, hogy az egész falú a nemeséggel együtt vonuljon elébe.“

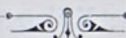
„Igen szívesen, örömmel! Chánod legyen ezerszer üdvözölve s ha ezernyi ezeren jőnének vele, lesz még elég süteményünk és csemegénk az ő és vendégei részére. Hallod, fiú, hozz valami ajándékot a párbii rókának!“ kiálta egyike a falúsi nemeseknek.

Azonnal hoztak a hirnőknek a legközelebbi házból egy szárított gyümölcsökből font koszorút és nyakába akaszták. Ezután pár ütleget kapott hátára, visszafordult és odább ment.

„Mit állunk itt tétlenül? Előre, mindjárt itt van Edgár!“

Mindnyáján a terített asztalokhoz ültek és felhangzottak a zörgők, dobok és dudák.

Dr. TURCSA JÁNOS.

Marbeau Ede folyóiratáról.

A jeles francia katolikus publicista Marbeau Ede vezetése alatt Párisban „Revue Française de l'étranger et des colonies“ czímmel megjelenő érdekes földrajzi és politikai világszemle, mely havi füzetekben, bő tartalommal szokott megjelenni, az utóbbi években sűrűen emlékezett meg keleti fajrokonaink helyzetéről, nemzeti és politikai követeléseikről.

Egyik közelebbi számában maga Marbeau vette kezébe a tollat: hogy a művelt francia közönség előtt több oldalról megvilágítsa az „örmény hazafiak“ törekvéseit; s fejtegetéseit „L'Arménie et l'opinion publique“ (Örményország és a közvélemény) cím alatt irt vezércikkében adja elő.

Ez alkalommal mellőzve a „Revue Française“-ban különböző szerzők tollából megjelent, az örmény népet és hazáját rokonszenves vonásokban bemutató értekezések, — valamint a legújabbán Marbeau által irt czikk eszme-menetének bővebb ismertetését és kritikai méltatását: itt csupán arra szorítkozunk, hogy rámutassunk az érdeklődésre, melylyel az ázsiai örmény keresztények közállapotai s általában az ör-

mény népfaj kulturális hivatása és jövője már a legműveltebb nyugat-európai nemzeteknél is részesül.

S hogy az a kis nemzeti kolónia, melylyel kapcsolatban a francia főváros irodalma, az örmény nép helyzetének közelebbi megismertetésével, (valamint az örmény kérdéssel) ismételten foglalkozni érdemesnek tartja, — mily szellemi színvonalon áll, eléggé kitűnik az említett cikk írója által, a franciaországi felsőbb tanintézetek hallgatói sorában jelentékeny számmal levő keleti örmény ifjakról közlött adatokból is.

E magában véve egyszerű és igénytelennek látszó, de előttünk különösen nagyérdekű statisztikai adatok alapján igen tanulságosnak véljük elősorolni az 1887. évben különböző pályákra készült örmény ifjak neveit; ezek közül

Konstantinápolyból valók: Gomidász Eszmerián, orvos; Leon Thuladián, gyógyszerész; Leon Hunkiárbeian, gyógyszerész; Háruthiun Hunkiárbeian, gyógyszerész, — Eruánt Cherbétián, orvos; Krikor Cherbétián, fogorvos; Kárekin Cherbétián, gyógyszerész; Ohánnes Cháchinián, orvos; Vártán Szándálián, orvos; Mihrán Berberian, gyógyszerész; Árságuni Utudsián, orvos, (a marseillei kholera idejében érdemjelet nyert); Áram Jussufián, orvos; Eruánt Nuridsán, jogász; Ánton és Eduárd Bekmezián, a jog- és államtudományok hallgatói; Mihron Dseváhirdsián, jogász; Árdásesz Gumusdsián, jogász; Jussuf Jussufián, jogász; Leon Guzel, az államtudományok hallgatója; Gárábed Dsérádián, bányász; Ázárig Ázárián, a gazdaszattan hallgatója; Ábráhám Áláderián, ugyanaz; Onnig Jussufián, ugyanaz; Ánton Dsérádián, festőművész; Zákárián, az 1886. évi Salonban éremmel kitüntetett festőművész; R. és O. Chorászándsi, a szónoklattani iskola pályakoszorúzott növendékei; Hává, a szónoklattan hallgatója, — Petrik Ázárián, lyceumi hallgató;

Drinápolyból: G. K. Jákubián, orvosnövendék; Gárábed Hándián, ugyanaz, — Sêmpád Kheáthibián, jogász;

Caesareából: Távit Távitian, orvos; — Dzádurig Dzádurián, orvos; Kévork Ásszádurián, bányász;

Tifliszből: G. és A. Der-Krikoriáncz, orvos-gyógyász, — J. Loris-Melikoff, orvos; C. Chádemián, orvos; Susán Khilidián, — Hohánnesz Ászvádurof, gazdasz;

Erivánból: Hámázászb Chudábághián, orvos; Krikor Ághábábián, bányász;

Nor-Náchicsevánból: Gárábed Ászvádurián, orvos; Hohánnes Áládsáián, a természettan hallgatója;

Kairóból: Eduárd Therzi, építész (Paul Marbeau tanítványa); Cheritián és Khánkián a versailles-i lycenmban. Ezeken kívül még különböző keleti városokból valók és pedig:

Bagdadból: Ászlán Ászlánián, orvos;

Erzingiánból: Medzádurián, gazdász;

Musból: Nigoghosz Nigoghoszián, fogorvos;

Urmiából: Totvánián (perzsa-örmény) a szépművészeti iskola növendéke, festész;

Áintábból: Zsiob Bzlián, joghallgató;

Sivásból: Názáreth Dághávárián, orvosnövendék;

Kubából: (Kaukasz) Georgiosz Der-Szárkiszéán, bányász;

Kersből: Alexandre Selinián, orvos;

Goniból: (Georgia) Mikhael Bábálián, joghallgató;

Váchársábádól: Tigrán Návászárdián, a Sorbonne tanfolyamának hallgatója.

Susából: (Orosz-Örményország) Mэгérdicsh Sáhmuradián, orvos;

Ákulisból: (Orosz-Örményország) Nánniák Oszgánián, a mezőgazdaságtan hallgatója; és

Bukarestből: Báhádur Hágopovics, orvosnövendék.

Az érdekes sorozat befejeztével nem hagyhatjuk említés nélkül Ohánnesz Bruszáli nevét sem, ki a Marbeau által bemutatott névlajstromban, mint harmadéves jogász és az államtudományok hallgatója szerepel s ki a „Revue Française”-ben irodalmilag is föllépett már — az ottani irányadó körök rokonszenvét igyekeztén felköltöni elnyomott hazája és nemzete iránt.

Dr. S. J.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Gróf Teleki Sándor a magyar-örményekről. Egy régebben megjelent cikkében gróf Teleki Sándor így ír a hazai örményekről:

Ha Erzsébetváros Medinája, úgy Szamosújvár okvetetlen Mekkája az Erdélyben lakó örményeknek. Gyermekségem óta szeretem az örményeket annyira, hogy bátran kinevezhetnének díszörménynek... Apám folyvást beszélt örményül.

Szeretem az örmény nemzetet, mert szívvél-lélekkel magyar; — rajong e földért, s szereti e hazát, — minden nemzetiségek közül az egyedüli, mely él velünk s halna értünk. Szorgalmatos, takarékos, vállalkozó, vendégszerető nép; — pártolója irodalmunknak, művészetünknek, bátor katona, — szabadság-harcunk történetében ott állanak Kiss Ernő, Czetz János, Gorove Antal, Hankovics György és még hányan; — az 1848—49-iki erdélyi hadjáratban minden nemzetiségből került ki ellenünk kém, örmény egy sem. Birunk közülök államférfiakat, magas hivatalnokokat, jeles írókat, nyelvünk az ők nyelve, szokásaik a mi szokásaink — nem tekintenek Erzerum felé, s „e földön kívül nincsen számukra hely.“

Sohasem fogom feledni azt a fogadtatást, melyben 1848 végén Szamosújvártt részesültünk.

A közügyet a magán érdek elébe kell tenni. — Már össze gyűltek Tiflisben a választók, hogy polgárnagyot válasszanak. Két jelölt állott egymással szemben, az egyik örmény volt: Árdzruni Jeremiás hadvezér és a másik a georgiai Gibiáni. Árdzruni, ki még viselte e tisztet, szerette volna, hogy a polgármesteri széket újra elnyerje. A küzdelem nagy volt; a választók két pártra szakadtak. Szamba veszik a szavazatokat és ime mindkettő egyenlő számú szavazatot kapott... De még van egy szavazó, ki szintén örmény és Árdzruni hadvezérnek fia. Árdzruni Jeremiás abban a hitben, hogy Gibiáni kisebbségben van — már fogadta az üdvözlöket, midőn a fiatal Árdzruni szavazatát Gibiánira adja. Mindenki csodálkozik ezen; Árdzruni Jeremiás pedig tele torokkal kiáltja: „Nem Gibiáni győzött meg, hanem fiam.“

És a szavazó elmondja eljárása okát. „Szeretem, becsülöm atyámat — így szól — de szeretem városomat is. — Mivel abból a viszonyból, melyben atyám az uralkodó-helyettes, Mihály, az orosz főherczeggel áll, baj háramolhat a városra, — azért a város javát fel nem áldozhatom családi érzelmeimnek — és Gibiánira szavaztam.“

Ez az ifjú: dr. Árdzruni Krikor, ma Kelet egyik legjelentékenyebb írója; kitűnően szerkesztett „Mész“ című örmény lapjával évek óta megbecsülhetlen szolgálatot tesz a közügynek.

Örmény császárok a byzanti trónon Különös játéka volt a sorsnak, hogy az örmény Arsacida uralkodó-család néhány sarjadéka, (az ázsiai görög és a régi római birodalom ellenségeinek ezen utódai) később az egész kelet-római császárságnak élén állott. Így látjuk Byzánt trónjára emelkedni az örmény származású I. Basiliust, születéshelyéről macedoniainak is nevezve; ki Arzacesnek, a parthus birodalom alapítójának utóda levén, saját fivére: a biborbau született vagyis porphyrogeneta Konstantin, s más görög

íróktól is arsacida (árságuni) névvel neveztetik. De a byzanti birodalom császárai közt nemcsak Basilius és utódai voltak örmények, hanem ott uralkodtak már előttük Mauricius és Ardzuruni Leon császárok is, mindkettő az örmény faj szülőltje. — Csak mellékesen hozzuk itt fel, hogy az „Ardzuruni“ nevet ma is viseli egy tekintélyes keleti örmény család!

A hazai fűvészet köréből. Aligha sokan tudják olvasóink közül, hogy az örmény Czetz családnév, nemcsak a magyar honvédelem történetében, de a hazai fűvészetben is maradandó emléket állított magának. E nevet viselte ugyanis ama tudós férfiú, ki évek hosszú során át fejlesztett nagybecsű botanikai gyűjteményével úgy a kolozsvári nemzeti muzeumot, mint a szamosújvári gymnasiumban látható növénytárt is jelentékenyen gazdagította — s ki a természettudományok ezen ágának szenvedélyes tanulmányozása közben pár évtized előtt annyiszor bejárta az erdély-bukovinai határbérczek virányait, nevezetesen az Ünökő hegyvidékét. Sőt egy új, előbb ismeretlen növényfajnak felfedezése is neki köszönhető, melyet az erdélyi rodnavidéki havasok közt folytatott buvárlásai közben talált s mely épen ennél fogva tőle és lelhelyétől nyerte tudományos elnevezését is: „*Bupleurum Rodnense Czetzii*.“

Orvosi munka a XII. századból. A hétszáz év előtt élt örmény orvos Mechithár Perzsa-Armeniában született. A bölcsészet és csillagászaton kívül nagy jártassággal birt a görög, arab és perzsa nyelvekben is. „*Vigasztalás a lázban*“ cím alatt 1184. évben orvosi munkát írt, miként előszavában említi, a vele szorosabb baráti viszonyban élő IV. Gergely patriarcha kívánságára. — „Igy kívántam címezni könyvemet — írja ő, — mivel valamin az orvosok, úgy a betegek is használhatják; ezek oktattatnak ugyanis, hogy miként gyógyulhatnak meg leghamarább és azok, hogy miként járjanak el a gyógyításnál.“ — Ezen mű egy igen hosszú értekezés, összegyűjtve a régi, legkitünőbb görög, arab és perzsa orvosok műveiből, negyvenhat fejezetre felosztva. A főtárgyat, melyről e műben Mechithár értekezik, a lázbetegség három neme: u. m. a rothasztó és a nem rothasztó láz, a forró és a lappangó láz, végül az időszakos és nem időszakos láz képezi. Ezen örmény orvosi mű kézirata a párizsi királyi könyvtárban és a veleacei mechitharistáknál feltalálható. Szerzőjének személye (azonos nevével fogva) nem tévesztendő össze a múlt század elején élt Mechithár-ral, ki a róla elnevezett tudós szerzetrendet alapította. (V. ö. Neumann-Árvéd örmény irodalomtörténetének 75. l.)

Természetrajzi elnevezések. Nem épen érdektelen, mint saját-szerűséget felemlítenünk, hogy az örmény név a növény- és állománytanban is előfordul, megfelelő latin kifejezéssel. Ugyanis a lazul-kő tudományos latin neve *Lapis Armenus* (Armenischer Stein), a kajszibarackot pedig: *Prunus Armeniaca*-nak nevezik.

Örmény helységnevek Magyarországon. Hogy manapire szerte-szét laknak e hazában az örmények, azt mindennél legjobban azon helységnevek bizonyítják, melyek az ott lakott örmények után vannak elnevezve. — A helységnevek és az örménység közötti összefüggést nem a „véletlen“ teremtette meg, hanem az a jelenség, hogy az illető helyeken az örmények tömegesebben laktak. — Ezen állítás mellett harczol azon megzáfolyhatlan ténykörülmény, hogy e helységnevek jobbadán Erdélyben fordulnak elő, itt pedig tudvalevőleg az örmények sokkal nagyobb számarányban jelentkeztek, mint az anyaországban; másrészt pedig azon észlelet, hogy e helységnevek mindenikében — ha nem is fordulnak elő ma oly nagy számban az örmények, mint annak idején, mikor róluk neveztek e helységeket — ma napság sincs egyetlen egy, oly örményekről elnevezett helység, hol örmény nem laknék; elannyira-hogy e helységekből lakó örményeket névszerint is megtudni, nevezni. — Nem említve azon Árpádházi okmányt, melyben Esztergomban az örményeknek adományozott föld „Terra armenorum“-nak neveztetett — utalunk e helyen egyszerűen a következő hazai örmény helységnevekre:

Örményes (Mező), Orminyis; Kolozsmegye mezőörményesi járás.

Örményes — Szász — (Irmesch, Örmeis); Kis-Küküllő megye erzsébetvárosi járás,

Örményes. (Urminyis) Torda-Aranyos, megye felvinczi járás.

Örményes. (Urminiusu) Szilágymegye, szilágycsehi járás.

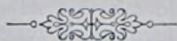
Örményes. (Armöuis) Krassó-Szörénymegye, teregovai járás.

Örményes (telep) tartozik Fegyvernek községhez; Jász-Nagy-Kun-Szolnok megye, tiszai közép járás.

Örményszékes. (Arménea, Armény); Alsófehérmegye, nagyenyedi járás.

Ormány (Örmény, Ormanu) Szolnok-Doboka megyében.

Ormingya (Örmingya) Hunyad megye, brádi járás, — Végül ide sorozandó Szamosújvár, melyet a németek Armen-erstadt-nak (Örményekvárosa) neveznek; latin neve Armenopolis.

Mi újság az örmény világban?

Az örökvárosból. Ő szentsége december elején fogadta Limondsiánt, a bécsi mechtivisták fő-procuratorát, ki a szerzet nevében becses jubileumi ajándékot nyújtott át a szentatyának. Olyan album ez, mely latin és örmény nyelven tartalmazza III. Innoceut pápának Gergely pátriárával folytatott, az örmény egyházra vonatkozó levelezéseit. Az album diszitéseit az örmény szerzetrend tagjai készítették.

A velencei mechitharisták abbása Krimben. Iknádiosz Gurjeghián (Cyrill Ignác) nem rég Konstantinápolyból Trebisonba ment; miután szülővárosában néhány napot töltött, innen Batumba érkezett; nagy számú örménység fogadta; e városban határtalan tisztelettel találkozott. — Theodosiában a tisztelgők élén az ismert nyelvtudós Kherovpe Khusnerián üdvözölte az abbást, ki itt a mechitharisták földjére lépett... Kocsin vitték templomba, a pitvarban a gymnasium ifjúsága égő gyertyákkal képezett sorfalat; benn az énekkar az „Ézkhéz Ászduádz“ (Te Deum...) dicsőítő ének hangjaival fogadta. Nem írom le a kitüntetések, melyekben a főpap részesült, de megemlítem, hogy meglátogatta az abbás híres Ájvázovszky János palotáját, melyben a festő-művész növérevel találkozott. Tiszteletére többen adtak fényes ebédet; ezek közül említés nélkül nem hagyhatom azt, mely a festő és Melchon Mérzáián házánál tartatott. Bedrizián ezüst serleggel ajándékozta meg az abbást. — Az érsek innen Chárászu-Bazár felé indult; 20 kocsi 12 versztynyi távolságra ment elejébe; Hámázászb Száphárián örmény plebános és Ántoniosz Bédánián mechitharista fogadták üdvözlő beszéddel; ott volt az orosz redőrfőnök és a város tisztikara; az utcákon nagy néptömeg várta. Itt is mondott misét és predikációt, azután a tisztelgő testületek üdvöleteit fogadta. — Szinferopol város végén Dsérakián (Gyertyáufi) Chácshéresz gazdag örmény Gádárine (Katalin) nevű neje gyönyörű virágcsokrot nyújtott a várva várt vendégnek; az egyház kapujában a derek Csiky Lukács magyar-örmény mechitharista, folyóiratunk munkatársa fogadta szeretett érsekét. Nem szólok a főpap tiszteletére rendezett fényes ünnepélyességekről, de azért a páratlan szónok Melchon Mérzáján hatásos pohárköszöntőjét és az ügyes kezű Chácshádur Chámbigián szép zongora-játékát, ki az abbás tiszteletére adott vendégségek egyikén nemcsak nemzeti dalokat játszott, hanem előadta az ünnepeket üdvözlő szerkesztett zenedarabot is — említetlenül nem hagyhatom. — Szebástopolban csak rövid időt töltött, honnan a „Vladimir“ gőzhajó Konstantinápolyba vitte az érseket. Lelki szemével még most is látja a szt.-Lázár szigetére visszaérkezett érsek-abbas a nagy számú fehér kendőket, melyeket a szíves krimi örmények a távozó főpap felé e félsziget partjairól lengettek.

Megczáfolt álhir. Magyar laptársaink némelyike egy konstantinápolyi frauczia lap, a „Phare du Bosphore“ nyomán említtést tett arról, hogy a jelenlegi budapesti török főkonzul: Munir-bej helyére Váhrám-bej Dádián, a pérai főtörvényészék bírása neveztetett volna ki. E közlemény alaposágát első tekintetre valószínűvé látszott tenni azon körülmény, hogy Váhrám-bej — ki különben örmény katolikus, s a mingreliai Dádián hercegek vérségéből való — a magyar arisztocraczia több családjával is rokon összeköttetésbe lépett általa, hogy a múlt nyáron nőül vette Széchenyi Vanda grófnőt, a „legnagyobb magyar“ unokáját s így némileg magyar-örménynek tekinthető. A közlött kinevezés híre azonban ezúttal alap-

talannak bizonyult, s azt a budapesti török főkonzulatus hivatalosan is meg czáfolta.

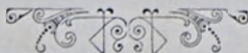
Szobor-művészet. A Münchenben, Pecht Frigyes kiadásában megjelenő „Kunst für Alle“ című folyóiratnak mult évi harmadik füzetében egy közleményt találunk a Stambulban felállított és Hamdy-bej vezetése alatt álló „keleti művész akademiáról“ is. Ebben a többek között egy örmény szobrász Oszgán-efendiről van említés téve, ki a festészeti, szobrászati és építészeti szakokból álló, török „szépművészeti iskolá“-ban, mint aligazgató s egyzersmind a szobrászat tanáraként alkalmaztatott.

Chárkhovi gazdasági kiállítás. Tifliszi lapok szerint a chárkhovi gazdasági kiállításon több örmény nyert kitüntetést. — Tejgazdaságért kapott Aghájev ezüst érmet és Boghoszov dicséret oklevelét. Selyemherényótenyésztésért Bábáev, Ániev és Kándsumov kapott nagy ezüst érmet, Melik Sahnázárián réz-érmet és Názárova asszony dicséret oklevelét. Földmivelésért Chanághián réz-érmet. — Borászatért kapott Kencseneánczh, Der-Háruthiueán nagy ezüst-érmet, Beroev testvérek, Ghugászián asszony kis ezüst érmet, Párcutáreáncz, Mirzabegov és Bánáev réz-érmet. Terményekért kis ezüst érmet kaptak Beroev és Háchvertov fivérek. — Konyhanövényekért Chodsájeánczh kapott kis ezüst érmet és Áthárov dicséret oklevelét.

Az örmény nyelv és a párisi nyelvészek társasága. Bruszáli engedve a fölszólításnak, melyet hozzája a párisi kereskedelem-földrajzi társaság elnöke Gaston de Phos ügyvéd intézett, Párisban a nyelvészek társaságának üléstermében szólott az örmény nyelv eredetéről és a nyelvbuvárlatról. Bruszáli tudományos érvekkel bizonyította, hogy nyelvünk az árja nyelvcsalád- vagy az ind-európai ághoz tartozik és hogy gyökeinek nagy része föllelhető a szanszkrit, zend, (főleg az áveszthikh, *ait, uðhp*) pelvi (pehlevi), a perzsa végre a Kaukasz népei közt maig is élő oszetben (*out, utu*).

A felolvasó azt mondá, hogy az örmény nyelvtan hasonlít a régi híres nyelvek grammatikájához; azután szólott az irodalmi és népnyelvről. Végre megemlékezett a váni ékiratokról és Pátkánián Kherovpének az örmény nyelvre vonatkozó vizsgálódásairól.

Egy drága emlék. Leo örmény király széke a smyrnai görögök museumában őriztetik; e remek műven virág foglaltványban láthatók az örmény czimer jelvényei: az oroszlan- és juh-fej; a középben Leo király áll, kinek fején korona és kezében jogar van.

Felelős szerkesztők és kiadó tulajdonosok:
GOVRİK GERGELY és **SZONGOTT KRISTÓF.**

Szamosujvár, Todorán E. „Aurora“ könyvnyomda.

